

NYÍRI ANTAL NYOLCVAN ÉVES

Nyíri Antal professzor köszöntése nem könnyű feladat most számomra, mert megemlékezések és ünneplések sorozata előzte meg, a távolabbi múltban hatvan, aztán hetven éves korában, majd most néhány nappal ezelőtt a Délmagyarországban, a Szegedi Egyetem című lapban s a legutóbb, tegnapelőtt Hajdú Péter akadémikus a Magyar Nyelvtudományi Társaságban részletesen méltatta a nyolcvan éves Nyíri Antal tudományos és pedagógiai munkásságát, érdemeit. Ilyen előzmények után mondhatok-e valami újat? Csak arra szorítkozom, amit — a lényegre összpontosítva — a hallgatóságnak is elmondanék egy tudósi arcképcsarnok egyik portréjáról azon a címen, hogy ennek az egyetemnek és ennek a tanszéknek a legifjabb öregje Nyíri Antal, akire tisztelettel nézhetünk fel. Mielőtt azt kérdezném, mit is jelent számunkra az ő munkássága, előbb arra felelnék, milyen ő? Számomra két tulajdonsága van, amelyet egyénisége elárul egész életpályája során: az egyik az állhatatosság, a hűség tudományszakjához, amelyet úgy szolgált, hogy az teljes életét betöltötte, hogy nem volt nála külön magánélet és hivatali elfoglaltság. Puhatóldzásaim felfedték, hogy még a nyaralás idejében is mindig felszerelte magát munkaeszközeivel, és a pihenés nyugalmát is arra használta fel, hogy még jobban elmélyedjen azokban a kérdésekben, amelyek izgatták. Ez az állhatatosság eredményezte, hogy még nyugdíjas éveiben is úgy dolgozott tovább, mint azelőtt, sőt nyugadtan mondhatom, hogy egyik legjobb tanulmányát már akkor írta, amikor jóval túl volt a hetvenen: gondolok itt a mesteréről, Mészöly Gedeonról megrajzolt portréra, amelyet a Mészöly-centenárium alkalmával mutatott be, s amely tudományos szándékainak tökéletesebb felvázolásává sikeredett, mintha saját magáról beszélt volna. Mert Nyíri Antalnak másik alapvető vonása a szubjektivitás elrejtése, bizonyos szemérmesség, tartózkodás; az objektív összefüggésekre, a tényekre mutat mindig, és ez nem hagyománytalan a szegedi egyetemnek ezen a katedráján, sőt éppen ebből fakad generációk során át tartó folyamatos nevelő hatása. Nyíri Antal kerüli a nagy szavakat, az egyszerűség és a lényegre mutató stílusának főbb jegyeihez tartozik.

Első nagyobb munkájában, a Winkler-kódex hang- és alaktana című nyelvtörténeti monográfiában a statisztikailag is értékesíthető teljes adatgyűjtés mellett foglal állást, amely a nyelvtörténeti kutatás akkori (1933) modern elve volt, amelyet ilyen szérenyen fogalmazott meg: "Ötletszerű cédulázgatás nem segíthet semmiféle nyelvi jelenség fejlődési sorának biztos megismerésében." De ahelyett, hogy saját vállalkozásának jelentőségét domborítaná ki, Inotay Ilona kódexfeldolgozó munkáját tekinti mintaképnek, "mert módjában volt latin—magyar szójegyzéket is készíteni, ami jelentéstani szempontból igen fontos. Sajnos, én ilyen szójegyzéket nem készíthettem, mert a Winkler-kódex latin forrásainak még csak kis töredéke van közzétéve." Nos, ez a minta és ez az ábránd megvalósult, illetőleg a nyolcvan éves Nyíri Antal számára nemsokára most válik valósággá, amikor a Müncheni-kódex magyar—latin szótára a nyomdai előkészítés utolsó stádiumába került. Több mint ötven év után valósul meg az áhított célkitűzés. Van-e ennél szebb bizonyítéka annak az állhatatosságnak, amelyről beszéltem?

Nyíri Antal második nagy munkája "A zselicségi Szenna és vidéke magyar nyelvjárása". Nyíri munkásságát lehet úgy jellemezni, hogy egyik lábával a nyelvtörténetre, pontosan a kódex-irodalomra támaszkodik, másik lábával a nyelvjárásokon, jelesül a zselicségi szép somogyi tájakon pihen. E munkának sajátos hangulatát — mert az is van — a tájnyelvnek az a tulajdonsága adja meg, ami a nevében is benne van: tájhoz kötött. A Mészöly-cikkben fogalmazta ezt meg: "A tájban benne van az ember". Nyíri könyvében nemcsak a szavak szólalnak meg, hanem a táj is. Nyelvjárásról szóló munkában a táj szépségeiről olyan szeretettel és vonzóan nyilatkozni, mint Nyíri teszi, ritkaságszámba megy. A könyv olvasójának szinte kedve támad felkeresni azt a vidéket, ahol "az árnyékos bükkösök, félelmes nyíresek mellett meglátja a csipke- és mogyoróbokrok erdejét, a szamóca kedves bokrait, amelyek csábítgatják, csalogatják a fiatalságot".

Van ennek a nyelvjárásai monográfiának egy másik érdekessége is: a tíz lap terjedelmű hangtani rész mellett a jelentéstan majdnem 20 lapos. Ez is példa nélküli a korábbi, de még a későbbi nyelvjárásai tanulmányokban is. A jelentéstan Nyíri egész élete pályáján egyik kedvelt kutatási területe. Elsősorban jelentéstani

tanulságai miatt készíti el a zselicségi szójegyzéket, és emiatt vállalja a Müncheni Kódex latinnal egybevetett szótárának a megírását. Összefoglaló elméleti igényű tanulmányt is írt e tárgykörben A szójelentés történeti szempontu vizsgálatához címen, amelyben Mészölyhöz csatlakozva fejti ki, hogy a kezdetleges társadalomban más volt a környező világ szemlélete, mint később, s ez a nyelvhasználatban is tükröződött. A táj és a nyelv kapcsolata kereste A hangutánzó eredetű térszínforma nevek című tanulmányában is. De természetesen nemcsak a táj és a nyelv, hanem a nép és a nyelv egységének a szemlélete is irányította kutatásait, és ez utóbbi létesített Nyíri Antal egész munkásságában a néprajz és a nyelvtudomány között olyan szoros kapcsolatot, amellyel szintén Mészöly nyomdokain haladt annak a jellegzetes szegedi programnak a vonalán, amelyet a Népünk és Nyelvünk, a Nép és Nyelv, majd a Néprajz és Nyelvtudomány folyóiratcímek jeleznek a legkifejezőbben.

Nyíri Antal sokoldalú munkásságát ez a program fogta egységbe, de ez a program szélesítette is ki érdeklődési körét a nyelvtudomány szinten minden ága felé, és készítette arra, hogy a nyelvészeti életet országos méretekben is szemmel tartsa, és időnként annak eseményeiről és képviselőiről beszámoljon. Nyíri Antal nemcsak a nép és a nyelv, de a táj szerelmese is, s a táj fűveinek és gyógyító erejének kiváló ismerője, és ennek a tudásnak a birtokában, ahogy eddig — 80 éves koráig — köztünk élt és dolgozott, bizonyára az elkövetkező időkben is velünk marad.*

Károly Sándor

* Elhangzott a Nyelvtudományi Társaság szegedi csoportjának ünnepi ülésén, 1987. március 12-én.